

OVER DE MAAKBAARHEID VAN GESCHIEDENIS EN ERFGOED: STAP 1

Voorbij het dogma van historische correctheid

De hele geschiedenis lang is de selectie van wat wij vandaag aan 'collectie-stukken' in onze musea, archieven en bibliotheken bewaren, bepaald door zovele toevalligheden en omstandigheden: of iets 'materieel' de tijd kon doorstaan (denk bvb aan hout, papier,...), of iets op dat moment (of in latere tijden) belangrijk gevonden werd om bij te houden, of iemand kennis, geld en macht bezat om de dingen vast te leggen en te bewaren op plekken waar ze de tijd zouden overleven, of iets gevonden en erkend wordt als 'collectiestuk' vandaag, en ga zo maar door.

Erfgoed is waarden-vol

Sinds de 20ste eeuw begon zo steeds sterker het besef te dagen dat er altijd selecties en inkleuringen zijn in onze historische collecties en voorstellingen. Het verleden wordt door ons samengepuzzeld en ingekleurd, telkens opnieuw. Ons collectieve erfgoed kan zo nooit neutraal zijn.

'(...) anders dan het geschiedenisbegrip is de erfgoednotie een moreel want waardegeladen uitdrukking. In die zin gaat het sociologisch gezien inderdaad figuurlijk én letterlijk om een cultuureel goed. (...) Beleid noch erfgoedinstellingen moraliseren echter graag, want het huidige tijdsgewricht is sterk relativistisch. Maar is er niet juist nood aan een doordachte *erfgoedmoraal*?¹

Over de maakbaarheid van geschiedenis en erfgoed

Ziehier onze uitdaging:

Nu we het besef hebben dat onze blik op het verleden wordt gekleurd door zovele keuzes en toevalligheden, laten we het dan aan 'het lot' over wat van deze samenleving zal overblijven over pakweg 1000 jaar? Of durven we het aan om wat wij *vandaag* maatschappelijk waardevol vinden, ook reeds naar voren te schuiven als erfgoed (sporen van manieren van kijken, leven en handelen) voor de toekomst? Andersgezegd: steken we de geschiedenis een handje toe?

Dat zou betekenen dat we nu reeds zelf een deel gaan kiezen wat we 'de moeite vinden' om als erfgoed door te geven en te bewaren...

Dat is geen neutraal standpunt, nee... Het erfgoed van morgen hangt dan niet louter meer van toevalligheden en omstandigheden af. Maar ook van overwogen keuzes eigen aan deze tijd, waarbij wij er zélf tekst en uitleg over kunnen geven.

Tussen erfgoed-fictie en realiteit

Maar als erfgoed zo inderdaad maakbaar is, als we nu reeds keuzes maken welk erfgoed we voor morgen willen nalaten, als we ons – zeg maar – inmengen in de geschiedenis, waar zit dan nog de grens tussen fictie en realiteit?

Zal de mens van morgen dan het échte leven van vandaag zien of slechts de voorstelling die wij bewust hebben gekozen om na te laten?

Is het eigenlijk wel belangrijk of het "echt" is? Of is het vooral belangrijk dat het "waarde(n)vol" is en de mens van morgen er iets mee aankan; om het kijken, leven en handelen van morgen mee zin en invulling te geven...?

¹ P. Gielen & R. Laermans, *Cultureel goed. Over het (nieuwe) erfgoedregiem*. (Tielt: Lannoo, 2005), 214.

EVERYDAY-MAKERS

Tapis plein zegt **JA** en neemt de handschoen op, project na project.

Mét de mensen slaan we daarom in onze projecten aan het **KIJKEN NAAR** ons alledaagse samenleven, vroeger, vandaag en wat we ervan willen nalaten aan al die mensen die na ons zullen komen.

Van makers van volkscultuur vandaag tot erfgoed van morgen.

Everyday-makers.

Immaterieel cultureel erfgoed of 'volkscultuur', het woord zegt het zelf, staat voor de cultuur van het volk, van 'de Jannen met de pet en de man op de straat' zeg maar... Niemand kan dat dagelijkse leven claimen. Het hoort bij uitstek toe aan de mensen zelf, aan elk van ons. Een groter democratisch principe lijkt moeilijk denkbaar.

Erfgoed tussen woonkamer en zolder: het fenomeen verzamelen

Als we dan eens nagaan wat die 'Jannen met de pet en de man op de straat' zelf aan erfgoed in huis hebben, dan stuiten we op een indrukwekkend fenomeen: **VERZAMELEN**... Voor het plezier van het vergaren vandaag of vanuit een bekommernis om te bewaren voor de dag van morgen?

Zeg nu zelf: iedereen is of kent toch wel een verzamelaar?

Belichaamt het fenomeen verzamelen zo de democratisering van ons erfgoed bij uitstek?

Hoe we verzamelend onze kijk op de wereld in kasten, rekken en dozen steken, om morgen herontdekt te worden...

OVER DE MAAKBAARHEID VAN ALLEDAG: STAP 2

Over beeldvorming en onze blik op de werkelijkheid

Niet alleen ons erfgoed is maakbaar en gekleurd. We leven in een wereld waar alles wel maakbaar lijkt... Of lijkt dat alleen maar zo? Onze blik op de werkelijkheid wordt immers ook gemaakt en gekleurd, dagindag-uit.

En hoe kijken wij vandaag naar die dagdagelijkse werkelijkheid om ons heen? Door de televisie.

De media maken ons nieuws en sturen onze blik op de wereld. Maar de centen maken de media. Wie kiest er wat het nieuws haalt? Israël en de verkiezingen in de VS vooraan, Zwart-Afrika als voetnoot.

Massa-media; voor iedereen.

Maar niet door iedereen.

Van media tot nieuwe media

En toch wordt de wereld om ons heen meer en meer ook door onszelf gemaakt. Leve de doe-het-zelvers. Photoshop, mp3, you tube, virtuele webwerelden,... Gebruik het wapen van de grote wereld om er één helemaal voor jezelf te creëren. Wikipedia of een blogspot en open-source-software allerhande. Zou het toeval zijn dat gelijktijdig met de You Tube hype – stuur je eigen filmpje, nieuwsflash of artistieke uitpattingen de wereld in – ook plots 'docufictiereeksen' als Kaat&Co, Sara en Emma de beeldbuis overheersen? Het leven zoals het is... Ergens tussen fictie en realiteit.

Over eendagsvliegen en kindsterretjes: Iedereen beroemd!

Het is duidelijk: de self-made-man is de grote held van onze tijd. Self-made en in de spotlights, op de televisie. Kinderen en jongeren dromen ervan.

Maar de self-made man moet de roem delen met velen. En hij lijkt wel een korter leven beschoren dan ooit tevoren. De houdbaarheidsdatum van een nieuwe mediaheld gaat steeds sneller voorbij. Bobbejaan van lang geleden kent iedereen nog wel een beetje, Spillie van Big Brother zijn we haast alweer vergeten...

En ze worden steeds jonger. Idool en Eurosong for Kids.

Een hype voor even, met een hele merchandising-machine en een heuse manager erachteraan.

Er wordt zwaar geld aan verdiend.

Over beeldvorming en verzamelen gesproken

En als we nu eens terugblikken op onze verzamelaars.

Iedereen verzamelt, jawel. Maar is dat wel zo democratisch als het klinkt?

Wat verzamelen we dan wel allemaal vandaag? Wat valt er te verzamelen? En hoe kiezen we onze verzamelingen? Welk beeld lezen we over onze tijd in onze verzamelingen? Wat er op de markt te vinden is, wat de televisie haalt, wat de nieuwste hype is?

De cirkel zet zich door en lijkt rond.

Verzamelen heeft echter dat extra kantje, tussen de massa van alledag: niet alleen zoveel mogelijk, maar liefst ook het uitzonderlijke te willen bijeenbrengen. Nét die extra wens kleurt onze blik op de werkelijkheid bij, met voetnoten en kanttekeningen, met het bijzondere en het uitzonderlijke.

VAN NIEUWS MAKEN TOT GESCHIEDENIS SCHRIJVEN: STAP 3

NOOIT GENOEG van verzamelen...

Een erfgoedproject tussen realiteit en verbeelding

Verzamelen en bewaren is het erfgoedthema waar het project **NOOIT GENOEG** omdraait, vanuit twee websites, een expositie, een kijkboek en een kinderboek en als slot in het najaar van 2008 een inspirerende beleidsnota en studiedag. De audiovisuele voorstelling en het kinderboek **BRIEK** raakt en prikt het fenomeen verzamelen van verschillende kanten. Letterlijk bijna, want de voorstelling **BRIEK** speelt zich tijdens de EXPO binnenin een box af en de tentoonstelling over verzamelen omsluit de voorstelling aan de buitenkant.

Over verzamelen en verzamelaars

Het fenomeen verzamelen is alomtegenwoordig in ons dagelijkse leven en maakt daarmee stevig deel uit van onze volkscultuur. De keuze van de objecten die we verzamelen en de ordening van alle delen die onze verzamelingen tellen, vertellen ons over onze tijd, onze kijk op de wereld en onszelf. Elke verzamelaar zou ze liefst van al bewaren, voor de verre toekomst. We houden ze bij als bedachtzaam gekozen sporen uit het verleden en heden. En er valt zo wellicht nog méér uit te leren over onszelf, onze tijd en onze wereld dan we nu al kunnen inschatten...

Is verzamelen dan erfgoed?

In de kiem alvast, en van een heel speciale soort:

zelf gekozen, zelf geordend en bewaard... voor later.

Het verzamelt en ordent onze werkelijkheid door de ogen van de verzamelaars.

Ergens tussen realiteit en verbeelding.

Over kritisch leren kijken: nieuwe media- en erfgoed-educatie

NOOIT GENOEG van verzamelen... is een eenvoudige en subtiele erfgoed-installatie met een kleine expo en een audiovisuele voorstelling. Achter deze eenvoud schuilt nochtans een hele wereld van betekenissen. Het project verbindt op speelse wijze nieuwe vormen van media- en erfgoededucatie:

- **Over erfgoed en de media: kritisch leren kijken en luisteren. Een imaginaire geschiedenis:**

Een spannende luisterreportage voor jongeren scherpt niet enkel de aandacht maar fungeert tegelijk als erfgoeddocument. Archieven, het internet, oude opnames en herinneringen van getuigen zijn de bronnen waarmee dit stukje geschiedenis wordt gereconstrueerd.

Vanuit de vragen hoe de werkelijkheid gebracht, gestuurd, gemaakt wordt, brengt **NOOIT GENOEG** een ingenieus spel waar historiciteit en fantasie verweven worden tot een nieuw soort imaginaire geschiedenis. De voorstelling **BRIEK** binnenin de expo balanceert voortdurend op en over de grens tussen fictie en realiteit. Het lijkt allemaal nét echt, maar op je sokken voel je aan dat er iets niet klopt... Briek ziet er toch wel héél erg vreemd uit. Zou hij écht bestaan hebben?

Tussen reële documenten, feiten en gebeurtenissen ontspint zich een intrigerend verhaal. Aan de kinderen om ze te verwonderen, bevragen en ontrafelen.

- **Over verzamelen**

Het opzet is jongeren te laten stilstaan bij de verschillende richtingen waarin het fenomeen verzamelen zich uitstrekt, van oorzaken tot gevolgen en toekomstdromen tot waardebeoordeling. Door middel van een spannende luisterreportage wordt hun geest geprikkeld en gescherpt voor een kritische blik op het verleden. Hun eigen inbreng en associatievermogen wordt de basis voor een boeiend gesprek over het wat, hoe en waarom van verzamelen. Wat is een verzameling en wat zijn de kenmerken van een 'hype'? Waar komt de verzameldrang vandaan en wat vormde de drijfveer voor de verzamelwoede van de moeder van Briek? Welke waarde hechten verzamelaars aan hun collectie en wat is de betekenis ervan? Welke toekomst is verzamelingen beschoren?

- **Over de media**

De voorstelling BRIEK biedt tenslotte ook een project van media-educatie:

- **als methodiek: traag kijken**

De voorstelling kiest als aanpak voor het (verdwijnde, bedreigde?) genre van de radiodocumentaire. Hoort dit genre ook bijna tot ons erfgoed? Of kunnen we het heruitvinden in een eigentijds vorm? Het project beweegt zich ergens tussen een goeie ouderwetse radio-reportage, een filmvoorstelling in een donkere zaal, een projectie van archiefdocumentatie en een soort trage televisie-documentaire vol zwarte gaten. De voorstelling verspringt voortdurend tussen document en entertainment. Het project wil opnieuw leren luisteren, en zoekt naar het hervinden van een trage tijd – een tijd voor complexiteit, verdieping en onderzoek.

- **als thema en inhoud**

De voorstelling gebruikt tenslotte niet enkel de vorm van een radiodocumentaire maar duikt ook echt in de geschiedenis van de radio en de televisie in de jaren 1960, haar figuren, haar archief, etc... Annick Lesage laat de jongeren als journalist over haar schouder meekijken en nadenken, vanuit de wandelingen van de media, over journalistiek onderzoek, over het maken van een radioreportage, over het fenomeen van kindsterretjes, enzovoort...

Over samenwerken, netwerken en community

NOOIT GENOEG is tenslotte een oefening in samenwerken, netwerken en gemeenschapsvorming vanuit erfgoed in de 21ste eeuw. Dit project pioniert bijvoorbeeld graag in het werken aan een virtuele erfgoedgemeenschap, een belangrijke stap in de richting van het nakende nieuwe Erfgoeddecreet en de kaderconventie van de Raad van Europa over de bijdrage van cultureel erfgoed aan de samenleving, kortweg de Conventie van Faro (27 oktober 2005). Deze Conventie stipuleert dat cultureel erfgoed een mensenrecht is en van belang voor het versterken van de sociale cohesie. De Conventie lanceert daartoe het begrip 'erfgoedgemeenschap', dat is elke groep mensen met een gedeeld belang in (het behoud) van een bepaald erfgoed.

NOOIT GENOEG lanceerde daartoe een grootscheepse oproep naar het brede publiek: *Vlaanderen Verzamelt!* De verdeling van een verzamelaars-oproep in postkaartformaat, mailings via diverse netwerken, bijzondere aandacht in pers en media en persoonlijk contact op rommelmarkten en beurzen, zorgden voor een brede bekendmaking van de website www.vlaanderenverzamelt.be. Op die website kunnen verzamelaars zich via een eenvoudig invulformulier registreren op de kaart van Vlaanderen. De bedoeling van de website was tweevoudig: enerzijds diende de website als basis waaruit uiteindelijk 50 mensen werden geselecteerd om mee te werken aan het vervolg van het project. Anderzijds werd de website in haar huidige hoedanigheid overgedragen aan Volkskunde Vlaanderen vzw om een instrument te worden binnen haar structurele werking. Rekening houdend met de vraag van vele verzamelaars, kan de website op die manier uitgebouwd worden tot een echt steunpunt, ruilpunt, communicatiemiddel en / of forum voor privé-verzamelaars. Een virtuele ontmoetingsplek voor gelijkgestemden met een interesse voor verzamelen.

Natuurlijk investeert **NOOIT GENOEG** via de projectwerking verder nog in tal van andere partnerverbanden: met erfgoedverenigingen en -organisaties, met jonge kunstenaars, educatieve en erfgoedvrijwilligers, met cultuurcentra en musea, met de academische wereld, met het beleid,...

